

A politikai karikatúrák humoros és retorikai elemei

Absztrakt

A politikai karikatúra: szórakoztató módon tált hatékony és releváns, a politikával kapcsolatos véleményeket és attitűdöket tükröző és azokat alakító rajz. Nem egyszerű humoros illusztráció, hanem meggyőző kommunikáció. Az üzenet közvetítésére a politikai karikaturista különböző eszközöket, szimbólumokat, túlzást, címkét, sűrítést, analógiákat, iróniát használ. A karikatúra esetében a humor létrehozásával és értelmezésével kapcsolatban változatos kognitív mechanizmusok ismertek, amilyen a fogalmi metafora és metonímia, a fogalmi integráció (blending) és a kulturális és kognitív modellek. Ezek szerepét a humorban viszonylag új kutatás tárta fel. Ez az esszé röviden összefoglalja a retorikai szempontokat, bemutatja a kognitív nyelvészet által jelenleg feltárt fogalmakat, különösen hangsúlyozva a verbális humortól való különbségeket, s a karikatúrák vizuális metaforákon keresztül megfigyelhető sajátosságait.

Szerző

Séra László (serlasz@yahoo.com) PhD, dr habil, pszichológus, 2005-ig az ELTE Pszichológiai Intézetének a pszichológusképzésben résztvevő oktatója, majd főiskolai tanár (KJF). Kognitív pszichológián belüli fő érdeklődési területei: vizuális észlelés, mentális reprezentáció, moralitás. A humor témájában könyve (A nevetés és humor pszichológiája, 1983) és közleményei (A humor, mint megküzdési stratégia, 1998; A karikaktúra-hatás és az arcfelismerés normaalapú kódolási elmélete, 2006; Humor a tanulásban, 2008) jelentek meg.

A politikai karikatúrák humoros és retorikai elemei

A politikai humorról általában

A humor a gondolatokat mulatságossá, fantasztikussá tevő szellemi minőség; üzenet, amelynek szellemessége vagy nyelvi furfangja vagy inkongruitása ^[1] nevetést vált ki. Kognitív és affektív elemeket tartalmazó általános emberi tapasztalat, minden kultúrára jellemző, különlegesen kreatív közlési eszköz. Számtalan filozófiai, ^[2] pszichológiai ^[3] és nyelvészeti ^[4] elmélet keretében, változatos megközelítésben kutatott, sokarcú jelenség, pszichológiai (feszültségoldás, megküzdés, egészség megőrzés) és szociális (szociális távolság csökkentése, korrekció) funkciókkal. ^[5]

Ebben a tanulmányban a politikai humorról, pontosabban a politikai karikatúrákról lesz szó. A politikai humor egy meghatározott közösségben kívánt választ keltő kommunikáció, amely potenciális hatással van nagyszámú hallgatóság akcióira és véleményére – közvetlenebb módon, mint egyéb kommunikációs formák. Napjainkban a politikai humor minden típusával, verbális (vicc, szójáték, ironia, paródia), vizuális (szatirikus rajzok, fénykép) és fizikai formájával találkozhatunk a médiában. A politikai humor feltűnik a napilapok szerkesztői oldalain, vicclapokban, választási plakátokon, tüntetések tábláin. Előfordul a társadalmi érintkezés minden szintjén. Terjed a mobiltelefon üzenetekben, az internetes honlapokon, TV-ben és a rádióban, paródiákban és kabarékban, kommentárookban. Alapeleme a *Heti Hetesnek* vagy az *Esti szwhodernek*; megjelenik a rajzfilmekben, mint a *South Park*, a *Mikroszkóp Színpad* kabarészínház előadásaiban. Fontos szerepe van a politikai légkör meghatározásában, a választási kampányokban és a Parlamenti vitákban. A politikai humor, legyen az a politikusok megnyilvánulása vagy rájuk vonatkozó, alapos kutatások tárgya napjainkban. ^[6]

Jelentőségét maguk a politikusok is felismerték. Gerald Ford például, aki az 1970-es évek elején, a Watergate-botrány miatt lemondott Richard Nixon helyébe lépő amerikai elnök volt, olyan fontosnak érezte a humorérzéket a munkájához, hogy könyvet is írt erről. ^[7] Amikor politikusok használják, értékes retorikai stratégiának, meggyőzési eszköznek tekintik, hogy bizonyos képet vázoljanak magukról vagy ellenfelükről, vagy sajátos értelmezést vessenek fel politikai kérdésekről. A politikusok humorának három fő funkcióját állapította meg John Morreal ^[8] amerikai filozófus és pedig: a rossz hírek nyersségének csökkentése, a beszélővel szembeni kritika eloszlátása és az ellenfelek nevetségessé tétele. Ehhez még hozzáteszi a humor használatának további előnyeit: a csoportkohézió növelése, a politikai kérdések súlyának csökkentése vagy jelentéktelenné tétele, valamint a figyelem elterelése vagy éppen ellenkezőleg a figyelem bizonyos

dolgokra való ráirányítása.

A politikai humor jelenségének másik szempontja, ahogy azt a politikai ügyek értelmezésének és bírálatának eszközeként használják. Lehetőség, bár nem kizárólagosan arra, hogy a karikaturisták, újságírók és polgárok általában kritizálják a politikusokat és tetteiket. A politikai humor, amely „közvetlen hozzájárulás a valódi politika világához”^[9], a hatalom birtoklói, politikai vezetők, hivatásos politikusok vagy választott képviselők s különösen társadalmi csoportok és intézmények, pártok, vármhatóság, rendőrség stb. ellen irányul, vagy elvontabban célozhat meghatározott politikai elveket, társadalmi normákat és értékeket. Aláaknázhhatja egy adott kormány vagy rezsim legitimitását. A vicc és a hatalom kapcsolatát taglaló, kiváló tanulmányában Hans Speier, német politikai szociológus, a humort támadó fegyvernek tekinti, amely lehetővé teszi, hogy az ellenfélnek bonyolult kérdéseket címezzünk.^[10] Egy másik meghatározás szerint „a politikai humor nemcsak annak viccelődő és tréfálkozó elemeiről, hanem ami még fontosabb, a politikai hatalomhoz és a döntéshozó folyamatokhoz való viszonyáról szól”.^[11] Mások szerint a humor „a hatalom ötödik ágaként” szolgál, nem agresszív formában mutat rá a kormány tévedéseire és hibáira.^[12] A politikai humor a társadalmi tiltakozás hatékony eszköze, mozgalmak kollektív identitásának építője, ha nem is tekinthető aktív ellenállásnak, az egyének megküzdésének elősegítője, „a gőz kieresztésének” eszköze.^[13] Diktatórikus rendszerekben a humor eltérő formája él, mint a demokratikus társadalmakban. Alexander Rose szerint a demokratikus rendszerekben a humor támadásai a politikusok gyengeségei, egyedi tulajdonságai ellen irányulnak, de a politikai rendszer legitimitása nem kérdőjelezi meg. Az elnyomó rendszerekben a humorról – mint a kommunizmust gúnyoló politikai viccekkel a rendszerváltás előtti Kelet-Európában, ahol a viccelődés a személyes kapcsolatokban sem volt teljesen veszélytelen – „a rendszer szívébe döfnek és inkább reprezentánsaiba, mint az egyes politikusokba”.^[14] A kutatások különbségekre mutatnak rá az elnyomó uralom, a diktatúrát közvetlenül felváltó és a tekintélyelvű rendszerek verbális humorában. Például az elnyomó rezsim végén több viccet mesélnek, mint a megfélemlítettség sötét éveiben.^[15]

A politikai humor általános szempontjai természetesen érvényesek a humor különböző formáira, így a vizuális humorra is, még akkor is, ha az idézett állítások jelentős részét a verbális humor tanulmányozásából szűrték le. Most térjünk rá arra, hogy mit lehet a politikai karikatúrákról és a humorról való kapcsolatukról elmondani.

Politikai karikatúra

A karikatúra szatirikus, szellemes vagy humoros poént nyújtó, ábrázoló vagy szatirikus rajz, amelyben cselekvést, helyzetet, személyt karikíroznak, vagy szimbolizálnak. Egyik sajátos formája a politikai karikatúra; többnyire szórakoztató módon tálalt hatékony és releváns üzenet. Különbözik az általános karikatúrától, a humoros rajztól vagy a „vizuális szójátéktól” („képvicctől”, pun). A politikai karikatúra véleményt kifejező, humoros vagy gúnyos célú képi ábrázolás, amely szimbólumokat alkalmaz és a személyek vagy a tárgyak jellemző jegyeinek szándékosan túlzó

vagy torzító megjelenítését, valamint sokszor szavakat is tartalmaz a vélemények bemutatásához, hogy érdekeket fejezzon ki, felhívja a figyelmet a problémákra, és leírja az emberek és az események közötti kapcsolatot a karikaturista szempontjából.

A politikai karikatúra szükségszerűen komoly témájú, „nem szórakoztatni akar, hanem rádöbbeneni az igazságra”.^[16] Sőt azt is mondhatnók némi túlzással, hogy „nemcsak az igazságot, hanem a művészi igazságot is segíti, a megszokott világ erkölcsi paraméterein túl”.^[17] A politikai karikatúrák üzenete negatív és kritikus; humorosan rombolják le a politikai állításokat, amelyeket komolyan gondoltak, vagy a pártok akcióit: „a társadalomban, a hatalmi harcban elfoglalt személyek, csoportok és szervezetek nevetségessé tételével vagy nimbuszának leleplezésével foglalkoznak”.^[18] A karikatúra egy negatív kép tudatunkba épülésére lehet példa: „A jó karikatúrák olyanok, mint a vizuális rock and roll – állítja az egyik neves karikaturista – [...] primitíven és érzelmileg talál el [...]. Egy karikatúra nem mondhatja azt, hogy ‘másrészt’. És nem védheti meg magát. Frontális támadás, telitalálat, egy bombaköteg.”^[19]

A politikai karikatúrák közvetítik a szerkesztők és az olvasók rejtett igazság iránti igényeit, kötődéseit, tükrözik és befolyásolják az uralkodó közfelfogást, alakítják az érzéseket és a véleményeket, s igazodnak a kommunikációs hagyományokhoz. A legtöbb politikai karikatúrát a napi meghatározó politikai eseményekkel kapcsolatos vélemények, attitűdök befolyásolására tervezik. Kritikai és morális műfaj, mondta valahol Kaján Tibor, a magyar karikatúra doyenje. Demokratikus körülmények között ez egyértelmű.

A politikai karikaturisták elvont vizuális nyelven beszélnek, amit a megcélzott olvasói körhöz tartozóknak dekódolni kell. Ahogy az egyik amerikai napilap rajzolója nyilatkozta a karikatúráról: „közönségemnek ugyanolyan szókinccsel kell rendelkezniük, mint amellyel én rendelkezem, vagy nem fogják azt megérteni”.^[20] A populáris és a politikai kultúra kereszteződésében elhelyezkedő karikatúra megértéséhez természetesen megfelelő ismeretekre, komoly jelentőségének felismerésére és a humor élvezésének képességére van szükség. Michael De Sousa és Martin Medhurst, kommunikáció szakértők „kultúra teremtmény, fenntartó és azonosító termékként” határozzák meg funkcióit.^[21] Végül is ezért tekinthetjük a történeti feljegyzés egyedi formájának, s így a karikatúrák arra is alkalmasak, hogy jól illusztrálják például a rendszerváltás utáni állapotokat vagy propaganda és agitációs célra való felhasználásukat az ötvenes évek Ludas Matyijában.^[22]

A politikai karikaturista szimbólumokat, túlzást, utalást, címkét, analógiákat és iróniát használ az üzenet közvetítésére. Eszköztárának szintén részei a mellérendelések, metaforák, sztereotípiák, szatíra és szarkazmus. Ernst Gombrich művészettörténész szerint a karikaturista a maga „fegyvertárával” „[...] pusztán azt biztosítja, amit a nyelv előkészít, [...] az absztrakció a fejünkben megy végbe. [...] A karikaturista fegyverzete mindig a mi elménkben dolgozik”.^[23]

Kép és szó

Elterjedt nézet, hogy a karikatúrákat az olvasók gyorsan és könnyen megértik, s kedvelik a gyors

tájékozódást nyújtó vizuális információkat. Általában a leírt szavak „könnyen emészthető” változatának tekintik. Feltételezik, hogy a sűrített jelentéseknek, a vizuális szempontoknak, a diskurzus és érvelés általi meghatározásnak köszönhetően létrejövő hatás a leírt szavak „könnyen emészthető” változata, ami megérthető „anélkül, hogy olvasni kellene”. Íme egy jellegzetes példa arra, amikor a karikatúrát egyszerűen kevert-kódú üzenetet tartalmazó viccszövegnek fogják fel: „a humoros megoldás a sorokban fekszik, amit a szereplők mondanak, következésképpen a rajz önmagában a narratív bemutatás (a narratív vicc) grafikai megfelelője lehet, amely a szükséges információt megadja a helyzet azonosításához. A képaláírás így egyfajta „humor kommentár” az egyébként nem humoros rajzhoz. Az ellenkezője szintén igaz: (...) a karikatúrák gyakran a teljesen „normál” képszöveg és az inkongruens rajz közötti kontrasztra alapozottak. A lényeg az, hogy a humoros poént a rajz és a szöveg kölcsönhatása teremti meg.” [24]

Azonban megkérdőjelezhető, hogy a karikatúrák közvetlen és könnyű közlési formának tekinthetők-e. Mint rámutattak, a karikatúrák a nyelvnél is tökéletesebben képesek komplex üzeneteket közvetíteni. Például jobban, finomabban adják át az affektív jelentéseket, mint a verbális szövegek. A metafora és szimbólum-alkalmazásnak köszönhetően a nem szó szerinti gondolkodásra való természetes támaszkodás hozzájárul a karikatúrák komplexitásához. A fiktív, a lehetetlen vagy valószínűtlen forma, a képzelet és a valóság határmezsgyéjén, szintén a képletes olvashatóságra szólít fel. [25] Ráadásul – nagyszámú karikatúra formális jellemzők alapján kapott kategóriái szerint – humor nemcsak a szöveg és a kép kölcsönhatásából, hanem a képből magából is keletkezhet, vagy lehet csupán a verbális humor (vicc) illusztrációja, amikor a humorért a szöveg felel. [26]

A karikaturisták rendelkezésére számos vizuális eszköz áll, mint amilyen a részletek közötti nagyságviszony és a kompozíció, amelyekkel cselekvések és időbeli egymásutánosság fejezhető ki. A vizuális elemek térbeli elrendezése is fontos tényező. Az például, hogy mi kerül a rajz bal („adott”, ismert) vagy jobb oldalára („új jelentés”), jobban hordozza az elemek térbeli relációját, mint a verbális mód. Érvényesülnek a látás észlelési szerveződési elvei is, mint amilyen az ábra-alap jelenség, a közelség, csoportosítás, a mozgáslátásban szereplő „közös sors”, vektorok és ismétlődések. [27] Még annak is lehet néha jelentősége a vizuális hatás szempontjából, hogy a képet (karikatúrát) a szövegben, mondjuk egy újságcikkben, hová helyezik el; jelentősebb a véleményformáló hatása a szerkesztői írással együtt, mint az írás vagy a rajz önmagában. [28]

Retorikai eszközök

A retorika egy személy vagy csoport befolyásolására való kísérlet, stratégiaileg megválasztott, stilizált beszéddel. Nemcsak szónoki, hanem filmi, zenei, grafikai stb. formái is ismertek. Jelentőségére elsők között Medhurst és Desousa [29] hívták fel a figyelmet, akik 1981-ben osztályozták a politikai karikatúrákban található grafikai meggyőzőségi eszközöket. Szempontjaikat 749 karikatúra elemzésével alakították ki. Osztályozási sémájuk alapját az képezi, hogy a politikai karikatúrák meggyőző kommunikációk, és alkalmazhatók rájuk a hatékony szóbeli retorika

általános kerete. Ez képezi az elemzés első szintjét (makroszint).

Az öt kánon: (1) invenció – feltárás és témaelemzés: politikai közügyek, irodalmi/kulturális utalások, személyiség tulajdonságok és események; funkció: enthümémák – rövidített szillogizmus – létrehozása. (2) diszpozíció – a diskurzus struktúrája és elrendezése: kontraszt a vizuális formák, a képek és a szöveg – beszéd léggömb és képaláírás, szövegek, fogalmak /olvasói elvárások, vizuális formák – között; ellentétek; funkció: szerveződési elvek. (3) stílus – grafikai elemek használata: vonal és formák, fiziognómiai elemek, tárgynagyság, elhelyezés a keretben, szöveg és képviszony, stíluselemek kölcsönhatása; funkció: meggyőzési lehetőség. (4) memória – emlékezetbe vésés, a tartalom megértése, felfogása: a diskurzus teljes világa, szóban, írásban, képben, kiválasztott gondolatok, a kulturális tudás rétegei – archetípusok, hősök, az olvasó lehetséges értelmezése, kulturális ismeretek, metafora használat az értelmezés strukturálásához. (5) a „tálalás” módja – figyelem felhívó képelhelyezés, nagyság és betűkép, a figyelem felhívásának gesztusa, funkció: az entimématikus értelmezési lánc befejezésének előhívása.

Gyarmathy László (Népszadság, 2001. 09. 11.) karikatúrájából

A második vagy mikroszint a speciális technikákat vizsgálja, ahogy a karikaturista az olvasó választát előhívja, és ez jelentősen különbözik a szónoki meggyőzéstől. A modell célja, hogy hasonlóságokat mutasson ki az első szinten, és különbségeket a második szinten. Ez az osztályozási séma nem helyez hangsúlyt bizonyos témákra, mint amilyen a képi szervezési tényezők. Nem tartalmazza a pozitív, negatív vagy semleges attitűdök kérdését, a művészek beállítódásainak jeleit. Azonban a kritikai megjegyzéseket elhalványítja a tény, hogy ez a modell a politikai karikatúrák elemzésének kiinduló pontját jelenti. ^[30] A szociológus Ray Morris ^[31] rámutatva arra, hogy a vizuális retorika hasonlít a vizuális szemiotikához, az Erwin Goffmantól származó két fogalommal, a domesztikációval és a karnevalizációval egészíti ki a karikaturisták Gombrich által elemzett két legfontosabb retorikai eszközét, a sűrítést és a kombinációt.

A sűrítés fogalmán egy komplex jelenség egy képbe való sűrítését, „egy gondolatsor teleszkópszerű összenyomását” értik, kombináción pedig a különböző területekről származó elemek és gondolatok új összetételbe való ötvözését (lásd alább). Gombrich a portrékarikatúrával

kapcsolatban „két eltérő területről származó elemek vizuális fúzióját” írja le, pl. amikor a politikus fejét hozzáadják egy állat testéhez. ^[32] Az 1. ábrán ennek egy hazai példáját láthatjuk egy, a Népszabadságban 2001-ben megjelent karikatúra részletében. A részlet Kónya Imrét, a rendszerváltás idején a Független Jogász Fórum alapítóját mutatja Antal József miniszterelnök hűséges dakszlikutyájaként. ^[33] A fúzió és a képi metafora alkalmazásának további kitűnő példája ^[34] Jean Drapeau-ról, Montreal egykori főpolgármesteréről készült politikai karikatúra, amely kombinálja az elefántot és az általa közköltséggel, igen drágán épített 1976-os Olimpiai Stadiont (1 billió dollár adóssága maradt Montrealnak). A rajz egyidejűleg egy sor metaforikus kijelentést tartalmaz (a stadion, akkor népszerű kifejezéssel „fehér elefánt”; a polgármester maga az Olimpia, olyan grandiózus személy, mint XIV. Lajos, francia király; testes, „hatalmas” figura, stb.). A 2. ábra közepén látható karikatúra arra is jó példa, hogy bizonyos metaforákat könnyebb visszaadni képi formában, melyben fúziós hatás érvényesül.

Domesztikáción Morris azt a folyamatot érti, amikor egy absztrakt gondolatot és az olvasó mindennapi tapasztalatától távoli, ismeretlen személyt közeli, ismerős és konkrét személlyé alakítják át. Példája az Amerikában alig ismert, idegennek és ellenségnek nyilvánított Szaddám Huszein portré Hitler vonásaival. Morris másik javaslata, a karnevalizáció, a bahtyini karneválmélet fogalma. A komolyságon felülemelkedő komikumra, a hivatalos kultúrával szemben álló „népi kultúrára”, a hagyományos szerepeket megfordító, a társadalmi hierarchiát felborító és kinevető, rendbontó viselkedésre vonatkozik, s mint Morris példái (Len Norris rajzai) mutatják, a karikatúrák élnek ezzel a lehetőséggel.

Jean Drapeau (fent), Montreal egykori főpolgármesterének karikatúrája az igen nagy költséggel épült 1976-os Olimpia Stadion látványának (lent) és a „nagy fehér elefántnak” az egybeolvasztását példázza

Más megközelítés az irodalomkritikus Kenneth Burke elméletének kereteit alkalmazta a politikai karikatúrák retorikai hatásának vizsgálatára. Dori Moss ^[35] demonstrálta, hogy a Burke által hangsúlyozott fő trópusok, a metafora, irónia, szinekdoché és metonímia olyan szervező elvek, amelyek segítik az olvasót a meggyőző érvek felfogásában. Például a metafora aláhúzza az üzenetet, a szinekdochénak a rész-egész viszonyra vonatkozó érvelésben van szerepe.

A metafora – mint az már az eddigiekből kiderült – a kulcsmódszer, amelyet a karikaturisták üzeneteik közvetítésére használnak. A nyelv megértéséhez a megismerés folyamatait előtérbe állító kognitív nyelvészeti elméletek szerint a metaforának alapvető szerepe van a gondolkodásban és a megértésben, fogalmi rendszerünk működésében. „Az emberi fogalomrendszer strukturáltsága és meghatározása metaforikus” – jelentette ki George Lakoff és Mark Johnson 1960-ban. ^[36] Ebben a megközelítésben a vizuális metaforák a metaforikus gondolkodás vagy fogalmak vizuális kifejezésének tekinthetők, melyek két eltérő területről származó elemek között jönnek létre. Giles Fauconnier és Mark Turner 1994-ben kidolgozott jelentésintegráció vagy fogalmi ötvözés (blending) modellje szintén ehhez a kérdéshez kapcsolódó elképzelés. ^[37] A kognitív nyelvészeti megközelítés szerint a fogalmi metafora és metonímia, a fogalmi integráció, a kulturális és kognitív modellek változatos kognitív mechanizmusai alkalmas folyamatok a politikai

Miért mulatságosak a (politikai) karikatúrák?

A humor lényeges összetevője az inkongruitás (két ellentétes jelentés) és feloldása. Ezt a kognitív folyamatot értelmezi az inkongruitás-feloldás kétszakaszos modellje és változatai. [39] Arthur Koestler állította a humorról:

A humor minden fajtájának szerkezeti alpmintázata biszociatív; egy helyzet vagy esemény egyidejűleg két, összeférhetetlen asszociatív összefüggésrendszerben való szemlélése, ami a gondolatfolyamatnak egyik mátrixból egy egész más logikai vagy játékszabály uralta másikra való hirtelen átugrását eredményezi. [40]

Vagyis a humor az egyik mentális reprezentációról a másik reprezentációra való kognitív váltás eredménye, két felfogott, egymásnak ellentmondó kontextus feszültségéből ered és a rejtvénymegoldás örömeit szolgáltatja. A nyelvi elméletek általában két vonatkoztatási keret biszociációjára vagy két ellentétes forgatókönyv kétértelműséget vagy ellentmondást kioldó átfedésére és hirtelen egyikről a másikra való átváltásra összpontosítanak. A szemantikai forgatókönyv elmélete [41] szerint a humor egyidejűleg két forgatókönyvet aktivál; a verbális humor általános elmélete [42] az eredeti nyelvi humorelmélet kiterjesztése és javított változata, logikai mechanizmusok vizsgálatát tartalmazza, mint ábra-alap megfordulás, párhuzamosság, keresztező mondat szerkezet, torzult vagy játékos logika jelenléte, hamis analógia, hogy feltárja a feloldás folyamatának alapját a szöveges (vicc) humorban.

A szemantikai forgatókönyv elmélete szerint az első szakaszban a megértő személy kialakít egy szöveget egy adott forgatókönyv szempontjából, tipikus szereplők, helyszínek, események elvárásával. A poén vonal össze nem férő információt tartalmaz, és ez felkelti egy másik forgatókönyvre való átváltást, ami összebékíthető lesz az inkongruitással. Két dolog szükséges a szöveg mulatságosnak való észleléséhez: (1) a szöveg részben vagy teljesen összeegyeztethető legyen két különböző forgatókönyvvel; és (2) a két forgatókönyv ellentétes legyen. Az ellentét lehet: valós és nem valós, normális és abnormális, lehetséges és nem lehetséges ellentéte, amelyek leírhatók olyan ellentétpárokkal, mint a jó és rossz, élet és halál stb.

Logikai mechanizmusok

A verbális humor általános elmélete a humoros szöveg leírásához (legyen verbális vagy vizuális) hat tudásforrást határoz meg több, hierarchikus szinten. Ezek: forgatókönyv ellentét, logikai mechanizmusok, szituáció, céltárgy, narratív stratégia és nyelv. Két tudásforrás érdekes különösen a kognitív folyamatok szempontjából: a forgatókönyv ellentét és a logikai mechanizmus. A humoros szöveg legalább két forgatókönyvet tartalmaz, amelyek ellentétesek, de átfedésben

vannak, s leírhatók valós vs. nem valós stb. ellentétként. A logikai mechanizmusok – amelyek száma mára már meghaladta a két tucatot – a két forgatókönyv átfedését összekötő, dinamikus funkciók, amelyek leírják a forgatókönyvek közötti viszonyt. Az inkongruitás feloldását szolgáló kognitív szabályok is közéjük tartoznak.

A verbális humor általános elméletét pár esetben sikerrel alkalmazták karikatúrák strukturális elemzésére is. Így például kimutatták, hogy jelentős különbség van Gary Larson Far Side karikatúráinak, a nonszensz humor feloldás és logikai mechanizmus nélküli példái és a verbális viccek között. Az inkongruitás szintén csak játékosan oldható fel, amikor a logikai mechanizmus pszeudologikus (vizuális szójátékok vagy képvicc). [43]

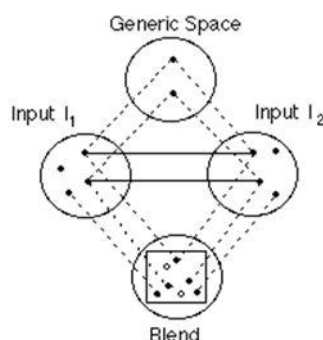
A verbális humor általános elméletének legújabb felhasználásakor Villy Tsakona a verbális humorra, a verbális-vizuális kölcsönhatásra és a képi humorra alapozott karikatúrák csoportjait elemezte. Az utóbbi két esetben, amikor nyelvi és képi kölcsönhatás vagy csak a karikatúra kép önmagában eredményezett humort, az elmélet kiterjesztésére volt szükség. Az elemzett vizuális humorra egyik példa (Ilias Makris karikatúrája), a görög ortodox templomokban hagyományosan jellegzetes dicsérő kézmozdulattal ábrázolt Pantokrátor Krisztus („az egy, aki mindent ural”) megváltoztatott rajza, ahogy jobb kezével eltakarja a szemét. Azért, hogy ne lássa a (gazdasági, szexuális stb.) botrányokat, melyben a papság érintett volt a rajz készültekor. További érdekes eredmény szerint egyes nyelvi-képi csoportba tartozó karikatúrák esetében a humor egyidejűleg több forrásból származott (szójáték vizuális metaforával). A több humorforrásból, a több forgatókönyv jelenlétéből következik, hogy sokszor nehéz szavakban visszaadni a karikatúra lényegét. A karikatúra „lehet komplex és nem könnyen dekódolható, változatos és interaktív humoros mechanizmussal”. [44] A vizuális metaforák jelentőségét kiemelve, más megközelítésben hasonló következtetésre jut Elisabeth El Refaei is. [45] Itt is elmondható, hogy téves az a vélemény, hogy számos karikatúra könnyen olvasható lenne. Nem könnyű megérteni, a szóbeli és képi információkra oda kell figyelni. Olvasatát számos tényező határozza meg. Fel kell tudni ismerni a forgatókönyv ellentéteket, a kontextusra és a kultúrára vonatkozó ismeretek szükségesek, és nem mellőzhető a vizuális műveltség sem. [46]

Hozzáférés a felfedezhető jelentéshez

A politikai karikatúrában – figyelmeztet Juana Marrin-Arrese [47] – a fogalmi ötvözés, a metafora és a kulturális modellek kölcsönhatása könnyebben megy végbe, mint a nyelvben, azáltal, hogy vizuálisan valósulnak meg, és így rendelkezésre állnak további manipulációkhoz. Marrin-Arrese érvelése szerint a karikatúrára is alkalmazható az a feltevés, hogy van egy kezdeti hozzáférés a feltűnő vagy kiemelkedő jelentéshez vagy kiugró szcenárióhoz, felfedezhető megfelelő nyelvi vagy vizuális támpont, amely gyors hozzáférést tesz lehetővé az alternatív forgatókönyvhöz. Továbbá inkongruitás van a kiugró vagy értelmező forgatókönyv és az alternatív, nem kiugró

jelentés között, amely kioldja az értelmezési folyamatot, és ehhez vannak értelmezési jelzések, amelyek végül az inkongruitás feloldását, a kiugró jelentés elvetését eredményezik. Ráadásul egy szándékolt érzelmi hatás is érvényesül. A humor létrejöttéhez szükséges értelmező mechanizmusra jelöltek között szerepelhetnek ^[48] az összehasonlító folyamatok, a metaforikus gondolkodás, a fogalmi integráció, sőt még a fogalmi ötvözés kicsomagolásának vagy visszafejtésének ^[49] (re-blending) folyamata is. Eredménye következtetési és érzelmi hatás. A vázlatosan ismertetett elképzelés használhatóságát Marrin-Arrese az EU Alkotmány és Referendum francia elfogadási kudarcára vonatkozó angol és spanyol karikatúrák vizsgálatával mutatta be.

Fogalmi ötvözés és humor

A mentális terek integrációs hálój

A kognitív elmélet a metafora elemzésére a fogalmak között létrejött kapcsolat leírására két-területes modellt alkalmaz: forrás és céltartományt, amelyek között a metaforán keresztül a forrástól a cél irányába leképezés (megfeleltetés) jön létre. A forrástartomány jól strukturált, ismert fogalom, a céltartomány szokásosan ismeretlen és absztrakt. ^[50] A fogalmi integráció (blending) hálómódel mentális terek kapcsolatát írja le. A mentális terek a gondolkodás és megértés szolgálatában álló struktúrák, amelyek részt vesznek az információk összerendezésében az adott területen. Ebben négy területet különböztetnek meg: két bemeneti teret (megfelel a forrás és céltartománynak), az integrált (ötvöző) teret, amely mindkét bemeneti tértől kap elemeket. A negyedik tér az általános (generikus) tér, mindegyik mentális térre vonatkozó struktúrát képvisel, olyan elemekkel, mint az ágens, esemény, kimenet, és ez a struktúra mindegyik tudásterület esetében hasonló. Az ötvözött terekben két vagy több területről való tudás elemei kapcsolódnak össze; az eredmény egy új, integrált struktúra (3. ábra). A mentális terek és leképezések mellett az alapfogalmi közé tartoznak a keretek („frame blend”; tulajdonság-érték párok hierarchikus rendszere, általános tudás forrása az emberekről, tárgyokról) és a kulturális modellek (tudás a társadalomról) fogalmi is.

Seana Coulson ^[51] alkalmazta először ezt a modellt politikai karikatúrák elemzésére. Ezek az

elemzések meggyőzően bizonyították az ötvözés és az értelmezési keretváltás, a szemantikai újraértelmezés fogalmainak használhatóságát. Mint állítja, „A fogalmi integráció lehetővé teszi, hogy bizarr, rendelkezésre álló fogalmakat konstruáljunk, amelyek input területei viszont partikuláris értelmezéseket segítenek elő”. Coulson többek közt elemzi egy elterjedt, George Washingtonról és cseresznyefájáról szóló karikatúra típus Clintonról készült változatát (Jett McNelly). Él egy minden amerikai gyerek által ismert, megfestett történet és tanmese a kis Washingtonról, aki kivágott egy cseresznyefát apja farmján. Apjának, az őt kérdőre vonó szavaira, az önérzetes fiú szájába adott híres válaszmondat: „Nem tudok hazudni! Én vágtam ki a fát.” Ez egyébként példa a „hiperblendre”, amikor maga a kijelentés is ötvözet. A rajzon előtérben, a kivágott cseresznyefától jobbra, Clinton terpeszkedik korabeli munkaruhában, háromszög kalapban, kezében láncfűrészszel. Régies szalagos főcím a kereten belül: William Washington Clinton és (alatta) a cseresznyefa. A gondolat gömb szövege: „Amikor letagadtam a fa kidöntését, jogilag pontos voltam”. Clinton középső neve: Jefferson (utalás Thomas Jeffersonra, egykori elnökre). A karikatúra együtt tartalmazza Washingtont és a Clinton-Lewinsky affért; magába foglalja a helytelen cselekvést és a vádat, s hogy mit tenne Washington helyében, a körmönfont jogi fogalmazást a botrány elkerülése érdekében. A blending kicsomagolása és az input terek strukturálása segíti az olvasót a karikatúra megértésében; ez függ attól, hogy az olvasó milyen megfelelő tudással rendelkezik az adott területekről.

A karikaturista szemével Valami Amerika – Szalai Attila karikatúrája

Hasonló összetettségre lehet példa egy alig néhány hete nálunk zajló politikai eseményre reagáló karikatúra. ^[52] A rajzon egy hegy sziklaszobrai látszanak, ahogy nemes tekintetüket a világ különböző része felé fordítják. Mindegyik szobor Gyurcsány Ferenc jól felismerhető arcvonásait hordja. A kép alatti szöveg – A karikaturista szemével „Valami Amerika” – szóban utal a Dél-Dakota sötét hegyei között található Rushmore hegyi emlékhelyre, ahol az amerikai nép hőseinek sziklaszobrai találhatók, s ahol George Washington, Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt és Abraham Lincoln őrökdenek a nemzet felett. Karikatúrái ugyanúgy újra és újra megerősítik az identitást, ugyanolyan kollektív elkötelezettséget, „parodizált reprezentatív formát”, ideográfot, ugyanolyan nemzeti jelképet képviselnek, mint az Iwo Jima szigetén zászlót emelő katonákról

készült Rosenthal fotó, a De Weldon szobor és az ikont felhasználó számtalan karikatúra. [53] Ugyanakkor ötvözi az év március végétől zajló politikai eseményeket Gyurcsány Ferenc távozásának bejelentésétől a tényleges lemondásig az MSZP éléről és a kormányból való távozásáig. A szöveggörnyezetben olvasható: „Azt hallom, azt üzenik nekem, hogy a változásokhoz szükséges hangulatnak és az ellenzék józan magatartásának én vagyok az akadálya. Így ezt az akadályt én megszüntetem.” Hozzá kapcsolhatók a rajzhoz a törvényes, de cseles konstruktív bizalmatlansági indítvány és következményei. Arckifejezését fölényeskedésnek, mosolyát önszeretetnek észlelhetik, hogy tovább ne soroljuk. A kép mögött ellentmondások, kontrasztok sora húzódik meg. A karikatúra és az irónia elválaszthatatlanságára példa.

Következtetés

Nem tudom, hogy nálunk történelemkönyvekből, televízióból szerzett információk alapján mennyire közismertek a Rushmore hegy nemzeti emlékhely sziklából kifaragott szobrai. Az biztos, hogy a karikatúrák ideális nézőt feltételeznek, akinek vannak megfelelő történelmi, kulturális ismeretei, a megértéshez megfelelő szintű vizuális műveltséggel rendelkezik. A hivatkozott példákban tapasztalhattuk a kép és a szöveg szinte elválaszthatatlan kapcsolatát. Eben a rövid és hiányos, sok kérdést mellőző esszében megpróbáltam bemutatni azokat a próbálkozásokat, amelyekkel a politikai karikatúrák szórakoztató, mulatságos jellegét értelmezik. A hatást, mint a vizuális metaforák jelentőségére vonatkozó megfigyelések mutatják, nem lehet egyszerűen csak a verbális humor értelmezésére kidolgozott modellekkel magyarázni. Az esszé nem egy kiveszőben lévő műfaj védelmében készült.

Jegyzetek

1. Attardo, S., Hempelmann, C., Di Maio, S. (2002). Script oppositions and logical mechanisms: Modeling incongruities and their resolutions. *Humor*, 15, 3-46; Veale, Tony 2004. Incongruity in humor: Root cause or epiphenomenon? *Humor*, 17-4, 419-428; Forabosco, G. (2008). Is the concept of incongruity still a usefull construct for the advancement of humor research? *Lodz Papers in Pragmatics*, 4(1), 45-62.
2. Morreall, J. (1987). *The Philosophy of Laughter and Humor*. New York, SUNY.
3. Martin, R. (2007). *The Psychology of Humor*. Bloomington, MA, Elsevier Academic Press; Ruch, W. (2009). Psychology of humor. In Raskin, V. (ed.), *A Primar of Humor Research*. Berlin, Mouton de Gruyer, 17-100.
4. Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter; Dynel, M. (2008). Introduction to special issue on humour: A modest attempt at presenting contemporary linguistic approaches to humour studies. *Lodz Papers in Pragmatics*, 4 (1), 1-12; Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Co.
5. Martin i.m.
6. Bippus, A. (2007). Factors predicting the perceived effectiveness of politicians' use of humor during debate. *Humor*, 20 (2), 105-121; Cohick, J., Crosby, M., Jackson, M., Peterson, A. (2007). More than a quick

- laugh: The face of political humor. In Broz, S.L., Smith, M.J. (eds.), *The Wittenberg University Department of Communication Yearbook 2007*, Vol. II., 120-141; Coddington, 2004; Connors, J.L. (2005). Visual representations of the 2004 presidential campaign: Political cartoons and popular culture references. *American Behavioral Scientist*, 49, 479-487; Edwards, J. L.(1997). *Political Cartoons in the 1988 Presidential Campaign: Image, Metaphor, and Narrative*. New York: Garland Press; Edwards, J. L. (2001). *Running in the shadows in campaign 2000: Candidate metaphors in editorial cartoons*. *American Behavioral Scientist*, 44, 2140-2151; Goldthwaite, D.E. (2002). Pinocchio vs Dembo: Priming candidate caricature attributes in late-night comedy programs in election 2000 and moderating effects of political knowledge. Paper read at 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association, Aug. 29 – Sept. 1, 2002; Baumgartner, J.C. (2008). Editorial cartoons 2.0: The effect of digital political satire on presidential candidate evaluations. Paper presented at the 2008 Midwest Political Science Association National Conference, April 3-6, 2008, Chicago; Speier, H. (1998). Wit and politics: An essay on laughter and power. *American Journal of Sociology*, 103, 1352-1401; Tsakona, V. (2009). Humor and image politics in parliamentary discourse: a Greek case study. *Text and Talk*, 29 (2), 219-237.
7. Ford, G. R. (2007). *Humor and the Presidency*, New York: Arbor House.
 8. Morreall, J. (2005). Humor and the conduct of politics. In S. Lockyer & M. Pickering (eds.), *Beyond the joke. The limits of humor*, 63-78. Basingstoke: Palgrave Macmillan. , cit. Tsakona, i.m. p. 221.
 9. Mulkay, M. (1988). *On Humour – Its Nature and its Place in Modern Society*. Oxford, Polity Press, p. 197.
 10. Speier, H. i. m., p. 1354.
 11. Boskin, J. (1990). American political humor: Touchables and taboos. *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, 11, 473-482, p. 474; cit. Cochit et al., i. m. p. 121.
 12. Dmitriev, A. V. (2006). Humor and politics. *Anthropology and Archeology of Eurasia*, 44, 64-100, p. 64; cit. Cochit et al., i. m.
 13. Hart, M. 't (2007). Humour and social protest: An introduction. *International Review of Social History*, 52, 1-20.
 14. Rose, A. (2001). When politics is a laughing matter. *Policy Review*, 110, 59-71.
 15. Ayling, D. (é.n.). How do political jokes differ between totalitarian, post-totalitarian and authoritarian regimes? www.ayling.com/content/documents/Academic/University of Notre Dame – letöltve: 2009. július 10.; Davies, C. (2007). Humor and protest: Jokes under communism. *International Review of Social History*, 52, Suppl 15, 291-305; Oring, E. (2004). Risky business: Political jokes under repressive regimes. *Western Folklore*, 63 (3), 209-236; Zlobin, N. (1996). Humor as political protest. *Demokratizatsiya*, 4 (2), 223-231.
 16. Koczog Ákos (1981). *Vázlat a karikatúráról*. Budapest, TIT, p. 12..
 17. Fischer, R. A. (1996). *Them Damned Pictures: Explorations in American Political Cartoon Art*. North Haven, CT: Archon Books, p. 16; idézi: Minix, i. m.
 18. Streicher, L. H. (1967). "On a theory of political caricature. *Comparative Studies in Society and History*, 9 (4), 427-445, p. 432.
 19. Dough Martette- től , idézi: Minix, D.A. (2004). *Political Cartoons: a Research Note*. *Southwestern Journal of International Studies*, 1, 75-81.
 20. Rob Rogers, amerikai karikaturista, id. Connors, J. L. (2007). Popular culture in political cartoons: Analyzing cartoonist approaches. *PS: Political Science and Politics*, 39, 261-265, p. 264.
 21. DeSousa, M. A., Medhurst, M. J. (1982). Political cartoons and American culture: Significant symbols of campaign 1980. *Studies in Visual Communication*, 8, 84-97, p. 84.
 22. Argejő Éva (2003). A politikai karikatúrák a rendszerváltás után. *Médiakutató*, 2003 tavasz, 5-19; Takács

- Róbert (2003). Nevelni és felkelteni a gyűlöletet (az ötvenes évek karikatúra irodalma). *Médiakutató*, 2003 tavasz, 45-60; Takács Róbert (2006). Pesti humor a szocializmusban. 2000, 2006, 7-8. sz., 90-107.
23. Gombrich, E.H. (1971). The Cartoonist's armoury. In E.H. Gombrich, *Meditations on a Hobby Horse and Other Essays on the Theory of Art*, 2nd ed., pp. 127-142. London: Phaidon, p. 128, 139.
 24. Attardo, S., Chabanne, J-C. (1992). Jokes as a text type. *Humor* 5, 165-176, pp. 167-168. Idézi: Tsakoma, V. (2009). Language and image interaction in cartoons: Toward a multimodal theory of humor. *Journal of Pragmatics*, 41(6), 1171-1188, p. 1172.
 25. Tsakoma, 2009, i.m., több szerzőt idéz ennek alátámasztására. A kérdéshez lásd még: El Refaie, E. (2003). Understanding visual metaphor: the example of newspaper cartoons. *Visual Communication*, 2(1), 75-95. El Refaie, E. (2009). Multiliteracies: how reader interpret political cartoons. *Visual Communication*, 8, 181-205.
 26. Samson A.C., Huber, O. (2007). The interaction of cartoonist's gender and formal features of cartoons. *Humor*, 20 (1), 1-25.
 27. Smith, K. (1996). Laughing at the way we see: The role of visual organizing principles in cartoon humor. *Humor*, 9 (1), 19-38.; El Refaie, E. (2005). 'Our purebred ethnic compatriots': irony in newspaper journalism. *Journal of Pragmatics*, 37, 781-797; El Refaie (2003, 2009), i.m.
 28. A karikatúra vélemény változásra vonatkozó empirikus adatait (Brinkman; Carl) összegzi Wingston, D. (2002). Aids and political cartoons: A case study . *Communication*, 28 (2), 74-94.
 29. Medhurst, M. J., DeSousa, M.A. (1981). Political cartoons as rhetorical form: A taxonomy of graphic discourse. *Communication Monographs*, 48, 197-236.
 30. Wingston i. m.
 31. Morris, R. (1993). Visual rhetoric in political cartoons – A structuralist approach. *Metaphor and Symbolic Activity*, 8 (3), 195-210.
 32. Gombrich, i. m.
 33. *Népszabadság*, 2001, 09. 11, vö. Argejo i. m.; Gyarmathy László rajzának címe: „Boldog Új Évet a béke és a stabilitás szigetén”. A tárgyakkal telezsúfolt teljes képen a cápauszonyokkal elborított tengerből kiemelkedő, perzsaszőnyeggel letakart nagy kőasztalon, egy zsúrasztalka két oldalán egymással szemben Göncz Árpád államfő és Antal József miniszterelnök látható. Az előtérben Kónya Imre, háttérben papagáj ketrec, a miniszterelnök mögött kismajmos pálmafa, csúcsán MDF tulipán található.
 34. Green, C.D., Vervaeke, J. (1996). Fusion, protolanguage and pictures. Paper presented at the American Psychological Convention (Division 10), August, 1996, Toronto.
<http://www.yorku.ca/christo/papers/fpp.htm>
 35. Moss, D. (2007). The animated persuader. *PS: Political Science and Politics*, 2007, 40, 241-244. Moss elsősorban Bostdorff, D.M. (1987) munkájára támaszkodik: Making light of James Watt: A Burkean approach to the form and attitude of political cartoons. *Quarterly Journal of Speech*, 73, 43-59).
 36. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, p. 6. A kérdéshez lásd: Kövecses Zoltán (2002/2005). A metafora – Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe. Typotex, Budapest.
 37. Fauconnier, G., Turner, M. (1998). Conceptual integration networks. *Cognitive Science*, 22, 133-187.
 38. Bergen, B. (2004). To awaken a sleeping giant. Cognition and culture in September 11 political cartoons. In Achard, M., Kemmer, S. (eds.), *Language, Culture and Mind*. Standford, CA: CSLI: 23-35; Brône, G., Feyaerts, K., Veale, T. (2006). Introduction: Cognitive linguistic approaches to humor. *Humor*, 19 (3), 203-228; Coulson, S. (in print). What's so funny: Conceptual blending in humorous examples. In Herman, V. Ed., *The Poetics of Cognition: Studies of Cognitive Linguistics and the Verbal Arts*. Cambridge:

- Cambridge University Press.; Feyaerts, K., Brône, G. (2002). Humor through 'double grounding': structural interaction of optimality principles. In Odense Working Papers in Language and Communication, vol. I-II. Ed. by A. Hougaard, S. Nordaal. Odense: Odense University, Institute of Language and Communication, 313-336.
39. Shultz, T. R. (1976). A cognitive-developmental analysis of humour. In: Chapman, A. J., Foot, H.C. (eds.) 1976 Humour and Laughter: Theory, Research and Applications. London: Wiley. A fízológiai vizsgálatok is főleg a humor kognítív szempontjaira összpontosítanak: Samson, A.C., Hempelmann, C.F., Huber, O., Zysset, S. (2009). Neural substrates of incongruity-resolution and nonsense humor. *Neuropsychologia*, 47 (4), 10-23.
 40. Arthur Koestler: A teremtés. 1964/1998, Európa Könyvkiadó, p. 110.
 41. Raskin, 1985, i.m.
 42. Attardo, 1994, i.m.; Attardo, S., Raskin, V. (1991). Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *Humor*, 4 (3-4), 293-347; Attardo, S. (1997). The semantic foundations of cognitive theories of humor. *Humor* 10: 395-420.
 43. Hempelmann, C., Samson, A. C. (2007). Visual puns and verbal puns: Descriptive analogy or false analogy? In: Popa, D., Attardo, S. (Eds.), *New Approaches to the Linguistics of Humor*. Galati: Editura Academica, 180-196; Paollilo, J.C. (1998). Gary Larson' Far Side: Nonsens? Nonsens! *Humor*, 11 (3), 261-290.
 44. Tsakoma, 2009, i.m., p. 1187.
 45. El Refaie, 2003, i.m.
 46. A vizuális kulturáltság hatását a karikatúrák értelmezésére empirikusan alátámasztják El Refaie adatai, 2009, i.m.
 47. Marín-Arrese, J. I. (2003). Humour as ideological struggle: The view from cognitive linguistics. 8th International Cognitive Linguistics Conference, University of La Rioja, Spain.
 48. Brône, G., Feyaerts, K. (2003). The cognitive linguistics of incongruity resolution: Marked reference-point structures in humor. Paper presented at the 8th International Cognitive Linguistics Conference, 20-25 July 2003. Logrono: Universidad de La Rioja. Preprint nr. 205. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven: 1-58.
 49. Kyratzis, S. (2003). Laughing metaphorically: Metaphor and humour in discourse. [8th International Cognitive Linguistics Conference: July 20-25, 2003, University of La Rioja, Spain.
 50. Zsigmond Andrea például úgy találta, hogy a céltartomány általában nyelvi szinten van jelen az alkotásban, a forrástartomány inkább képi síkon; Zsigmond Andrea: Könczey karikatúráinak esete a nyelvvel, a rokon műfajokkal és az epikussággal. Székelyföld, 2005. február.
 51. Coulson, in press, i.m.
 52. Hét Nap _Vajdasági magyar hetilap – 16 (12. szám) Szabadka, 2009.03.25; Szalai Attila karikatúrája.
 53. Marinas, J. (2008). The view from Mount Rushmore. In Marshall, M. (ed.), *Composing Inquiry: Teachers' Resources*. New Jersey, Prentice Hall. www.as.miami.edu/personal/mmarshall/Resource

Irodalomjegyzék

- Argejő Éva (2003). A politikai karikatúrák a rendszerváltás után. *Médiakutató*, 2003 tavasz, 5-19.
- Attardo, S., Chabanne, J-C. (1992). *Jokes as a text type*. *Humor* 5, 165-176, pp. 167-168.
- Attardo, S., Hempelmann, C., Di Maio, S. (2002). Script oppositions and logical mechanisms: Modeling incongruities and their resolutions. *Humor*, 15, 3-46.

- Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S., Raskin, V. (1991). *Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model*. *Humor*, 4 (3-4), 293-347.
- Attardo, S. (1997). The semantic foundations of cognitive theories of humor. *Humor* 10: 395-420.
- Ayling, D. (é.n.). *How do political jokes differ between totalitarian, post-totalitarian and authoritarian regimes?* [www.ayling.com/content/documents/Academic/University of Notre Dame - letöltve: 2009. július 10.](http://www.ayling.com/content/documents/Academic/University%20of%20Notre%20Dame%20-%20letöltve%202009.07.10.)
- Baumgartner, J.C. (2008). Editorial cartoons 2.0: *The effect of digital political satire on presidential candidate evaluations*. Paper presented at the 2008 Midwest Political Science Association National Conference, April 3-6, 2008, Chicago.
- Bergen, B. (2004). To awaken a sleeping giant. Cognition and culture in September 11 political cartoons. In Achard, M., Kemmer, S. (eds.) *Language, Culture and Mind*. Stanford, CA: CSLI: 23-35.
- Bippus, A. (2007). Factors predicting the perceived effectiveness of politicians' use of humor during debate. *Humor*, 20 (2), 105-121.
- Boskin, J. (1990). American political humor: Touchables and taboos. *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, 11, 473-482, p.
- Bostdorff, D.M. (1987): Making light of James Watt: A Burkean approach to the form and attitude of political cartoons. *Quarterly Journal of Speech*, 73, 43-59).
- Brône, G., Feyaerts, K., Veale, T. (2006). Introduction: Cognitive linguistic approaches to humor. *Humor*, 19 (3), 203-228.
- Brône, G., Feyaerts, K. (2003). *The cognitive linguistics of incongruity resolution: Marked reference-point structures in humor*. Paper presented at the 8th International Cognitive Linguistics Conference, 20-25 July 2003. Logroño: Universidad de La Rioja. Preprint nr. 205. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven: 1-58.
- Cohick, J., Crosby, M., Jackson, M., Peterson, A. (2007). More than a quick laugh: The face of political humor. In Broz, S.L., Smith, M.J. (eds.), *The Wittenberg University Department of Communication Yearbook 2007*, Vol. II., 120-141.
- Connors, J.L. (2005). Visual representations of the 2004 presidential campaign: Political cartoons and popular culture references. *American Behavioral Scientist*, 49, 479-487.
- Connors, J. L. (2007). Popular culture in political cartoons: Analyzing cartoonist approaches. *PS: Political Science and Politics*, 39, 261-265, p. 264.
- Coulson, S. (in print). What's so funny: Conceptual blending in humorous examples. In Herman, V. Ed., *The Poetics of Cognition: Studies of Cognitive Linguistics and the Verbal Arts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davies, C. (2007). Humor and protest: Jokes under communism. *International Review of Social History*, 52, Suppl 15, 291-305.
- DeSousa, M. A., Medhurst, M. J. (1982). *Political cartoons and American culture: Significant symbols of campaign 1980*. *Studies in Visual Communication*, 8, 84-97, p. 84.
- Dmitriev, A. V. (2006). *Humor and politics. Anthropology and Archeology of Eurasia*, 44, 64-100, p. 64.
- Dynel, M. (2008). Introduction to special issue on humour: A modest attempt at presenting contemporary linguistic approaches to humour studies. *Lodz Papers in Pragmatics*, 4 (1), 1-12.

- Edwards, J. L. (1997). *Political Cartoons in the 1988 Presidential Campaign: Image, Metaphor, and Narrative*. New York: Garland Press.
- Edwards, J.L., Winkler, C.K. (1997). Representative form and the visual ideograph: The Iwo Jima image in editorial cartoons. *Quarterly Journal of Speech*, 83, 289-310.
- Edwards, J. L. (2001). Running in the shadows in campaign 2000: Candidate metaphors in editorial cartoons. *American Behavioral Scientist*, 44, 2140-2151.
- El Refaie, E. (2003). Understanding visual metaphor: the example of newspaper cartoons. *Visual Communication*, 2(1), 75-95.
- El Refaie, E. (2009). Multiliteracies: how reader interpret political cartoons. *Visual Communication*, 8, 181-205.
- El Refaie, E. (2005). 'Our purebred ethnic compatriots': irony in newspaper journalism. *Journal of Pragmatics*, 37, 781-797.
- Fauconnier, G., Turner, M. (1998). Conceptual integration networks. *Cognitive Science*, 22, 133-187.
- Feyaerts, K., Brône, G. (2002). Humor through 'double grounding': structural interaction of optimality principles. In *Odense Working Papers in Language and Communication*, vol. I-II. Ed. by A. Hougaard, S. Nordaal. Odense: Odense University, Institute of Language and Communication, 313-336.
- Fischer, R. A. (1996). *Them Damned Pictures: Explorations in American Political Cartoon Art*. North Haven, CT: Archon Books, p. 16.
- Forabosco, G. (2008). Is the concept of incongruity still a useful construct for the advancement of humor research? *Lodz Papers in Pragmatics*, 4(1), 45-62.
- Ford, G. R. (2007). *Humor and the Presidency*, New York: Arbor House.
- Goldthwait, D.E. (2002). *Pinocchio vs Dembo: Priming candidate caricature attributes in late-night comedy programs in election 2000 and moderating effects of political knowledge*. Paper read at 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association, Aug. 29 - Sept. 1, 2002.
- Gombrich, E.H. (1971). The Cartoonist's armoury. In E.H. Gombrich. *Meditations on a Hobby Horse and Other Essays on the Theory of Art*, 2nd ed., pp. 127-142. London: Phaidon, p. 128, 139.
- Green, C.D., Vervaeke, J. (1996). Fusion, protolanguage and pictures. Paper presented at the American Psychological Convention (Division 10), August, 1996, Toronto.
<http://www.yorku.ca/christo/papers/fpp.htm>
- Hart, M. (2007). Humour and social protest: An introduction. *International Review of Social History*, 52, 1-20.
- Hempelmann, C., Samson, A. C. (2007). Visual puns and verbal puns: Descriptive analogy or false analogy? In: Popa, D., Attardo, S. (Eds.), *New Approaches to the Linguistics of Humor*. Galati: Editura Academica, 180-196.
- Koczog Ákos (1981). *Vázlat a karikatúráról*. Budapest, TIT, p. 12.
- Koestler, Arthur: *A teremtés*. 1964/1998, Európa Könyvkiadó, p. 110.
- Kövecses Zoltán (2002/2005). *A metafora - Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Typotex, Budapest.
- Kyratzis, S. (2003). *Laughing metaphorically: Metaphor and humour in discourse*. [8th International Cognitive Linguistics Conference: July 20-25, 2003, University of La Rioja, Spain.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago

Press, p. 6.

- Marinas, J. (é.n.). Mount Rushmor.
www.as.miami.edu/.../Jorylann%20Marinas%20Political%20Cartoons%20Final%20mjme...
- Marín-Arrese, J. I. (2003). *Humour as ideological struggle: The view from cognitive linguistics*. 8th International Cognitive Linguistics Conference, University of La Rioja, Spain.
<http://wwwling.arts.kuleuven.ac.be/iclc/Papers/JuanaMarinArrese.pdf>; (2008). Cognition and culture in political cartoons. *Intercultural Pragmatics*, 5 (1), 1-18.
- Martin, R. (2007). *The Psychology of Humor*. Bloomington, MA, Elsevier Academic Press.
- Morreall, J. (2005). Humor and the conduct of politics. In S. Lockyer & M. Pickering (eds.), *Beyond the joke. The limits of humor*, 63-78. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Medhurst, M. J., DeSousa, M.A. (1981). Political cartoons as rhetorical form: A taxonomy of graphic discourse. *Communication Monographs*, 48, 197-236.
- Minix, D.A. (2004). Political Cartoons: a Research Note. *Southwestern Journal of International Studies*, 1, 75-81.
- Morris, R. (1993). *Visual rhetoric in political cartoons - A structuralist approach*. Metaphor and Symbolic Activity, 8 (3), 195-210.
- Moss, D. (2007). The animated persuader. *PS: Political Science and Politics*, 2007, 40, 241-244.
- Morreall, J. (1987). *The Philosophy of Laughter and Humor*. New York, SUNY.
- Mulkay, M. (1988). *On Humour - Its Nature and its Place in Modern Society*. Oxford, Polity Press, p. 197.
- Oring, E. (2004). Risky business: Political jokes under repressive regimes. *Western Folklore*, 63 (3), 209-236.
- Paollilo, J.C. (1998). Gary Larson' Far Side: Nonsens? Nonsens! *Humor*, 11 (3), 261-290.
- Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Co.Coddington, 2004.
- Ruch, W. (2009). Psychology of humor. In Raskin, V. (ed.), *A Primar of Humor Research*. Berlin, Mounton de Gruyer, 17-100.
- Rose, A. (2001). When politics is a laughing matter. *Policy Review*, 110, 59-71.
- Samson, A.C., Hempelmann, C.F., Huber, O, Zysset, S. (2009). Neural substrates of incongruity-resolution and nonsense humor. *Neuropsychologia*, 47 (4), 10-23.
- Samson A.C., Huber, O. (2007). The interaction of cartoonist's gender and formal features of cartoons. *Humor*, 20 (1), 1-25.
- Shultz, T. R. (1976). A cognitive-developmental analysis of humour. In: Chapman, A. J., Foot, H.C. (eds.) 1976 *Humour and Laughter: Theory, Research and Applications*. London: Wiley.
- Smith, K. (1996). Laughing at the way we see: The role of visual organizing principles in cartoon humor. *Humor*, 9 (1), 19-38.).
- Speier, H. (1998). Wit and politics: An essay on laughter and power. *American Journal of Sociology*, 103, 1352-1401.
- Streicher, L. H. (1967)."On a theory of political caricature. *Comparative Studies in Society and History*, 9 (4), 427-445, p. 432.
- Takács Róbert (2003). Nevelni és felkelteni a gyűlöletet (az ötvenes évek karikatúra irodalma). *Médiakutató*, 2003 tavasz, 45-60.
- Takács Róbert (2006). Pesti humor a szocializmusban. 2000, 2006, 7-8. sz., 90-107.
- Tsakona, V. (2009). Humor and image politics in parliamentary discourse: a Greek case study. *Text and Talk*

, 29 (2), 219-237.

- Tsakoma, V. (2009). Language and image interaction in cartoons: Toward a multimodal theory of humor. *Journal of Pragmatics*, 41(6), 1171-1188, p. 1172.
- Veale, Tony 2004. Incongruity in humor: Root cause or epiphenomenon? *Humor*, 17-4, 419-428.
- Wingston, D. (2002). Aids and political cartoons: A case study. *Communication*, 28 (2), 74-94.
- Zlobin, N. (1996). Humor as political protest. *Demokratizatsiya*, 4 (2), 223-231.
- Zsigmond Andrea: Könczey karikatúráinak esete a nyelvvel, a rokon műfajokkal és az epikussággal. *Székelyföld*, 2005. február.

Filmográfia

- *Esti swhoder* (Fábry Sándor, 1998-2011)
- *Heti Hetes* (Bodnár István, Körmendi Tamás, 1999-)
- *South Park* (Trey Parker, Matt Stone, 1997-)

© Apertúra, 2009. nyár | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2009/nyar/sera/>

